

Erasmus School of
Social and
Behavioural Sciences

Over leven met een lage status

Prof.dr. Jeroen van der Waal



Erasmus University Rotterdam
Making Minds Matter

Erasmus

Colofon

Over leven met een lage status

Jeroen van der Waal

Uitgave

Erasmus School of Social and Behavioural Sciences (ESSB)
Departement Bestuurskunde en Sociologie
Erasmus Universiteit Rotterdam, mei 2022

ISBN

978-90-75289-63-3

Vormgeving

PanArt communicatie en mediadesign

Druk

OBT, Leiden

Cartoon

Tom Janssen

Fotografie

ANP, Rias Immink, Bob Bronshoff

© J. van der Waal, 2022

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Over leven met een lage status

Prof.dr. Jeroen van der Waal

Rede

Uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar 'Stratificatiesociologie' bij de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences van de Erasmus Universiteit Rotterdam op 20 mei 2022

*Rector Magnificus,
zeer gewaardeerde toehoorders,*

“Je wordt weggezet als een tokkie [omdat] je geen scholing heb gevolgd”. Verschillende lageropgeleide mensen die wij interviewden benadrukten dat zij Minister President Rutte als het toonbeeld van deze minachting beschouwen. Zijn “uitstraling”, “overkomen” en “complete houding” roepen bij hen gevoelens van walging op. Hij zou je aankijken “alsof je een worm bent” en uitstralen: “ik ben meer dan een ander”.¹ Dit verbaast nauwelijks: aanzienlijke delen van de bevolking worden door vooraanstaande politici in zowel de Verenigde Staten als Europa aangeduid als ‘deplorabel’, ‘onfatsoenlijk’, en, inderdaad, ‘tokkies’.² Hoe er door leden van de culturele bovenlaag wordt gedacht over mensen met andere culturele preferenties en politieke opvattingen werd in 2011 door essayist Ramdas nog als volgt verwoord: “Het zijn tokkies, het zijn families Flodder, met achterlijke ideeën en onbeschofte omgangsvormen. Wat kun je anders zeggen van de meeste Telegraaflezers, SBS-6- en RTL-kijkers en PVV-stemmers, dan dat ze boers, onbehouden, ruw, plat, vulgair, ordinair en ongemanierd zijn? Primitieve, rancuneuze, rechtse en extreemrechtse types zonder moraal, zonder principes, zonder idealen; kan het anders worden geformuleerd?”³

Deze opmerkelijk klare taal wegwuiven als de oprisping van een ontspoorde intellectueel zou een belangrijk maatschappelijke fenomeen negeren dat in deze oratie centraal staat. Ramdas’ opmerking signaleert een breed gedeelde afkeer onder een groep mensen die vaak – en ook in deze oratie – wordt aangeduid met ‘Ons Soort Mensen’ (OSM): de hogeropgeleide bovenlaag actief in instituties als het onderwijs, de rechtspraak en de politiek. Deze afkeer werd treffend verwoord in een column van Hertzberger. Daarin reageert zij op het dedain waarmee NRC-chef boeken Krielaars en schrijver Pfeijffer massatoerisme bij historische trekpleisters beschrijven.⁴ De titel van haar column luidt *Op vakantie kijkt ook u neer op de Nederlander*.⁵ En de cruciale passage luidt als volgt: “dat gaat stiekem helemaal niet over massa’s. Het gaat over wie die nieuwe toerist is. (...) wanneer we in wachtruimtes op Schiphol plaatsnemen (...) komen we de ‘andere Nederlander’ tegen. U weet wel, de mensen die we verder nergens meer tegenkomen. Mensen die overgewicht hebben. Mensen die nog steeds roken. Mensen die getatoeëerd zijn. Mensen die met een accent spreken,

1 Noordzij et al., 2021a.

2 Respectievelijk: Miller, 2016; Visser, 2018; Du Pré & Hendrickx, 2016.

3 Ramdas, 2011.

4 Krielaars, 2019.

5 Hertzberger, 2019.

of een dialect zelfs. Mensen die nog gewoon ouderwets vlees eten, en onbepakt spareribs best een aanlokkelijk concept vinden.”

De minachting van ‘de andere Nederlander’ door OSM richt zich vooral op lageropgeleiden.⁶ Ironisch genoeg treffen we dit vooral aan onder groepen die zich in het algemeen juist laten voorstaan op hun tolerantie, en hun uiterste best doen om vooroordelen te bestrijden. De getoonde afbeelding maakt dit bijvoorbeeld pijnlijk duidelijk. Deze komt uit het boek *Vooroordelen vertekenen* van de Anne Frank Stichting, mede gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Dat boek, en ik citeer, “geeft feiten, cijfers en argumenten tegen veelgehoorde vooroordelen over migranten”⁷. Afbeeldingen als deze zijn bedoeld om “de irrationele kant van vooroordelen [te laten] zien”.⁸ In voornoemde column van Herzberger legt ze de NRC-lezer plagerig voor: “U vindt het vermoedelijk makkelijker om belangstelling en empathie op te brengen voor een willekeurige migrant (...) dan voor de ‘andere Nederlander’.” De nietsontziende verzameling negatieve vooroordelen waarmee die ‘andere Nederlander’ hier wordt afgebeeld suggereert dat hier van meer sprake is dan een vermoeden.

6 Mensen die geen tertiair onderwijs hebben afgerond worden hier korthedshalve aangeduid met de term ‘lageropgeleid’ in plaats van het steeds meer in zwang rakende alternatief ‘praktisch opgeleid’. Niet vanwege het vermeende pejoratieve karakter van de eerste term, maar vanwege de conceptuele onzuiverheid van de laatste term. Merk voorts op dat de term ‘praktisch opgeleid’ waarschijnlijk net zo besmet raakt als de term ‘lageropgeleid’ vanwege de breed gedeelde associaties die veel mensen ermee hebben. Bijvoorbeeld de associatie met de levensstijl van veel lageropgeleiden die in deze oratie centraal staat.

7 Anne Frank Stichting, 1997: 5.

8 Anne Frank Stichting, 1997: achterflap.

Figuur 1: Afbeelding bij hoofdstuk 'Buitenlanders willen zich niet aanpassen' (pp. 50-51) in 'Vooroordelen vertekenen' (Anne Frank Stichting 1997:5)



Getekend door: Tom Janssen

Zo mogelijk nog illustratiever voor de grote weerstand die veel leden van OSM voelen jegens de gemiddelde lageropgeleide burger is een begrip dat recentelijk bij etnografisch onderzoek onder lageropgeleiden haar intrede heeft gedaan: de 'empathiemuur'.⁹ Dit begrip duidt vooral op bij onderzoek naar de politieke voorkeuren van lageropgeleiden: hoe kan het toch dat zij in de Verenigde Staten zo enthousiast waren over de *Tea Party* en nog altijd zijn over de inmiddels voormalig president Trump, waarom waren ze in het Verenigd Koninkrijk voorstanders van de *Brexit*, en waarom steunen ze op het vasteland van Noordwest Europa rechts-populistische politici? Zelfs bij het deel van OSM dat is geschoold om uiteenlopende sociale groepen te onderzoeken vormen die voorkeuren van lageropgeleiden klaarblijkelijk een obstakel om hun belevingswereld goed te kunnen begrijpen.

⁹ Hochschild, 2017: 19.

Alles overziend leven we in een cultureel klimaat waarin een hogeropgeleide culturele bovenlaag neerkijkt op de levensstijl van veel lageropgeleide burgers, waarin veel lageropgeleide burgers dat ook zo ervaren, en waarin verschillende sociale wetenschappers zoveel afkeer voelen van hun voorkeuren dat zij het moeilijk vinden om er onbevangen onderzoek naar te doen. Dat is een specifiek voorbeeld van wat sociologen wel aanduiden met statusverschillen: de sociale toedeling van aanzien, resulterend in een breed erkende hiërarchische ordening van groepen en levensstijlen, die gepaard gaat met minachting van groepen en levensstijlen aan de onderkant van de hiërarchie. Naar de aard, oorzaak en gevolgen van allerlei in het oog springende statusverschillen wordt al decennia belangwekkend sociologisch onderzoek gedaan.¹⁰ Denk hierbij aan onderzoek naar genderverschillen en verschillen tussen etnische groepen.¹¹ Dat toont onomwonden dat de negatieve evaluatie van vrouwen en etnische minderheden voor hen op allerlei vlakken ongunstig uitpakt, variërend van de onderwaardering van hun kennis en vaardigheden in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, tot een hogere prevalentie van mentale en fysieke ongezondheid, en lagere politieke participatie.¹²

Onderzoek naar statusverschillen tussen lager- en hogeropgeleiden bestaat weliswaar ook,¹³ maar onderzoek naar hoe lageropgeleiden het zelf ervaren om met een lage status te leven, en hoe die ervaring hun denken, voelen en handelen vormt, is opmerkelijk schaars. Voor een goed begrip van veel verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden – waaronder die in gezondheidsgerelateerde gedragingen, gezondheidsuitkomsten, en politieke voorkeuren die in mijn lopende onderzoek centraal staan – is het cruciaal om juist die ervaringen, en de gevolgen daarvan, te onderzoeken. Gelukkig hoef ik daarvoor de eerdergenoemde empathiemuur niet over te klimmen. Ik ben eerstegeneratie academicus, en heb na een onvoltooide mavo-opleiding 10 jaar als matroos op de binnenvaart gevaren. Vervolgens heb ik 5 jaar als havenarbeider in Rotterdam gewerkt. De enige empathiemuur die ik ooit heb moeten beslechten, is die bij de overgang van havenarbeider naar academicus.

¹⁰ Cf. Ridgeway, 2014.

¹¹ Respectievelijk: Wagner et al., 1986; Lovaglia et al., 1998.

¹² Onderwijs: Correl, 2001, Van den Bergh et al., 2010; arbeidsmarkt: Ridgeway, 2011, Pager et al., 2009; mentale gezondheid: Perry et al., 2013; fysieke gezondheid: Pavalko et al., 2003; politieke participatie: Pruysers & Blais, 2017, Shames, 2015.

¹³ I.a. Spruyt & Kuppens, 2015; Spruyt et al., 2020; Van Noord et al., 2019.

Statusverschillen anno 2022

Voor een goed begrip van wat status behelst is het cruciaal te begrijpen hoe Weber dit begin 20^{ste} eeuw onderscheidde van een andere voorname stratificatieladder: klasse.¹⁴ Klassenverschillen draaien om verschillen in het economische domein. Denk daarbij, bijvoorbeeld, aan de arbeidsmarktpositie die men bezit, en het vaak aangehaalde verschil tussen de zogenaamde arbeidersklasse en middenklasse. Statusverschillen gaan daarentegen om groepen en levensstijlen – kortweg opvattingen en gedragingen – die verschillend worden gewaardeerd.¹⁵ En over die waardering bestaat dan een zekere maatschappelijke consensus. Maar wie behoort nu precies tot die culturele bovenlaag, en welke aspecten van hun levensstijl zijn met een zweem van superioriteit omgeven? Zeker sinds de democratisering van het onderwijs in de jaren '60 omvat deze meer dan adel, notabelen, en 'oud geld'. Denk vooral aan de hogeropgeleiden die de dienst uitmaken in basisinstituties als het onderwijs, wetenschap, rechtspraak, en zelfverklaarde kwaliteitsmedia. Kortweg de groep veelal aangeduid met OSM die ik eerder aanstipte. Een groep die, zo leert onderzoek, steeds minder in aanraking komt met lageropgeleiden, vanwege toenemende segregatie in wonen, werken, cultuurconsumptie, en vrienden- en partnerkeuze.¹⁶

En wat zijn de kenmerkende levensstijlaspecten waarmee OSM zich onderscheiden van lagere statusgroepen? Sterk beïnvloed door het werk van Bourdieu wordt vaak waardering en beheersing van zogenaamde 'cultuur met een grote C' benadrukt.¹⁷ Maar de levensstijl waarmee de culturele elite zich onderscheidt omvat aanzienlijk meer: bijvoorbeeld ascetisch gedrag, waardering en beheersing van subtiele symbolische onderscheidingen en omgangsvormen.¹⁸ Meer recentelijk zijn daar culturele progressiviteit, klimaatbewustzijn en een sterke

14 Weber, 2002 [1922].

15 Klasse en status verschillen niet alleen conceptueel maar functioneren ook grotendeels empirisch onafhankelijk van elkaar (zie voor uitvoerige uitwerking van dit punt: Van der Waal & De Koster, 2015a). Voor een goed begrip van elk, waaronder hoe status klasse beïnvloedt, is het daarom belangrijk om ze zowel analytisch als empirisch te onderscheiden, in plaats van te vermengen zoals werd bepleit door Bourdieu (1984: xii). Dat wordt onderschreven door andere statusonderzoekers (i.a. Chan & Goldthorpe 2007; Goldthorpe 2012); die richten zich echter op andere statusaspecten dan ik: vriendschapsnetwerken gestratificeerd naar beroepsstatus (Chan & Goldthorpe 2007: 515).

16 Bovens et al., 2014.

17 Bourdieu, 1984. Meer recentelijk wordt aan culturele omnivoreïteit – waardering en beheersing van zowel *low-* en *highbrow* cultuuruitingen (e.g. Van Eijck & Lievens, 2008) – een hoge status toegeedicht. Maar waardering en beheersing van *highbrow* cultuuruitingen maakt daar nog steeds een cruciaal onderdeel van uit, en kan derhalve nog steeds een rol spelen in allerlei vormen van uitsluiting. Merk ook op dat door een 'ironische' (Peters et al., 2018) consumptie van een 'guilty pleasure' (McCoy & Scarborough, 2014) als *lowbrow* cultuur het uitstralen van een hoge status niet in het gedrang komt.

18 Bourdieu, 1984; Oude Groeniger et al., 2020; een uitvoeriger uitwerking van dit punt staat in: Van der Waal & De Koster, 2015a.

focus op gezondheid aan toegevoegd,¹⁹ en onderscheidt de culturele elite zich dus van cultureel conservatieven, en mensen met een minder klimaatbewuste en gezonde levenswandel. De deplorabelen, onfatsoenlijken, en tokkies, in de termen van toenmalig presidentskandidaat van de Verenigde Staten Clinton, de toenmalig voorzitter van de Europese volksvertegenwoordiging Schulz, en Minister President van Nederland Rutte. Onderzoekers Eatwell en Goodwin schrijven over de mensen die worden geminacht door Clinton, Schulz, en Rutte dat er nauwelijks een groep denkbaar is die met zoveel dedain wordt behandeld.²⁰ Dat lijkt me onjuist, gezien de manier waarop verschillende seksuele, etnische, en religieuze minderheden worden bejegend. Maar het is zeker opmerkelijk dat de minachting van de levensstijl van veel lageropgeleiden komt van een culturele bovenlaag die meer dan ooit bezig is met het propageren en borgen van gelijke rechten, waardigheid, en respect voor achtergestelde groepen.

Het wijdverbreide dedain richting de levensstijl van veel lageropgeleiden is zo mogelijk nog opmerkelijker in het licht van wat een levensstijl behelst. Het gaat niet om vrij gekozen, en naar believen eenvoudig te veranderen preferenties en gedragingen. Het gaat om voorkeuren en manieren van doen die vanwege levenslange milieu-specifieke socialisatie diepgeworteld en doorvoeld zijn geraakt. Opgroeien in lager- of hogeropgeleide kringen gaat gepaard met een sterke internalisering van daar vigerende manieren van waarderen, denken en doen.²¹ Het resulteert in opvattingen en gedragingen die deels onbewust worden getoond.²² Hoe en waarom je lacht bijvoorbeeld – merk op dat inmiddels menig Nederlandstalige televisiezender een op haar kijkers afgestemde oudejaarsconferentie heeft. En op basis van hoe iemand, bijvoorbeeld, feestviert, eet, drinkt, muziek beluistert, of wat iemand boos maakt en hoe dat wordt geuit, is vaak redelijk in te schatten uit wat voor milieu men komt. Zulke preferenties en gedragingen worden voorts van ouder op kind overgedragen,²³ en hebben tot gevolg dat kinderen die opgroeien in lage-status milieus negatiever worden beoordeeld op hun kennis en vaardigheden.²⁴ Niet omdat ze minder slim zijn, maar omdat docenten hen als minder slim inschatten vanwege hun gedrag en opvattingen.

Kortom, er bestaan statusverschillen op basis van levensstijlen. We weten dat ze worden overgebracht in het milieu waar men opgroeit, daardoor diep

19 Currid-Halkett, 2017; Prieur & Savage, 2013.

20 Eatwell en Goodwin 2018: xvii.

21 Bourdieu, 1990.

22 Bourdieu, 1977.

23 Jæger & Breen, 2016.

24 Jæger, 2011; Jæger & Møllegaard, 2017.

geïnternaliseerd raken, en opvattingen en gedragingen daarom vaak onbewust worden vertoond. We weten ook dat dit tot systematische overwaardering van kinderen van hogeropgeleide ouders, en onderwaardering van kinderen van lageropgeleide ouders, in het onderwijs leidt. Maar hoe ervaren lageropgeleiden het zelf om te leven met een lage status? En hoe vormt deze ervaring hun denken, voelen en handelen, zeker daar waar relevant voor het begrijpen van verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden? Dat zijn leidende vragen in het onderzoeksprogramma dat ik hier uiteenzet.

Statusverschillen als verklaring voor de opleidingsbreuklijn

Statusverschillen bieden een mogelijke verklaring voor veel aspecten van de opleidingsbreuklijn. Voordat ik uiteenzet hoe statusverschillen een verklaring kunnen bieden, breng ik de opleidingsbreuklijn vanwege zijn veelvormigheid hier terug tot drie overkoepelende categorieën.

Ten eerste hebben lageropgeleiden minder vertrouwen in formele instituties, en in organisaties werkend op het snijvlak van die instituties. Zij hebben, bijvoorbeeld, minder vertrouwen in de politiek, wetenschap in het algemeen en subvelden als klimaatwetenschap in het bijzonder, maar ook in de gezondheidszorg, de rechtspraak, publieke en sociale dienstverlening, en in organisaties gericht op het delen van gezondheidsinformatie en informatie omtrent hoe om te gaan met klimaatverandering.²⁵

Ten tweede hebben lageropgeleiden minder affiniteit met dergelijke instituties, zijn zij minder geneigd te participeren, en meer geneigd zich ertegen te verzetten. Ze stellen, bijvoorbeeld, veel vaker dat het hoger onderwijs of de politiek niets is voor mensen zoals zij.²⁶ Ze stemmen minder vaak, gaan minder vaak naar inspraakavonden of politieke fora, *et cetera*.²⁷ En toen in 2019, dus voor corona, aan de Nederlandse bevolking de stelling werd voorgelegd dat “de overheid [het] verdient om hard te worden aangepakt, desnoods met geweld”,²⁸ antwoordden lageropgeleiden veel vaker volmondig ja dan hogeropgeleiden. En dat deden ze ook toen wij die stelling in september 2021 voorlegden aan een

25 Politiek: Bovens & Wille, 2017, Noordzij et al., 2021c; wetenschap: Van den Broek-Honingh, 2021, Oude Groeniger et al., 2021; klimaatwetenschap: Fairbrother, 2016, Hamilton et al., 2015; gezondheidszorg: Baroudi et al., 2021, LaVeist et al., 2009, Richardson et al., 2012; rechtspraak: Herrmann et al., 2011, Noordzij et al., 2019, Van de Walle, 2009; publieke dienstverlening: Houston & Harding, 2013; sociale dienstverlening: McCulloch & Webb, 2020; gezondheidsinformatie: Jackson et al., 2019, Kim, 2016; informatie over klimaatverandering: Sleeth-Keppler et al., 2017.

26 Onderwijs: Laurison, 2016, Van Houtte, 2016; politiek: Visser et al., 2021, Spruyt et al., 2020.

27 Stemmen: Hadjar & Beck, 2010, Jackson, 1995; inspraakavonden of politieke fora: Spruyt et al., 2020.

28 Kuppens et al., 2019.

representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking.²⁹

Ten derde vertonen lageropgeleiden vaker ongezond gedrag, en kampen zij vaker met gezondheidsproblemen: ze roken vaker, bewegen minder, eten ongezonder, en kampen vaker met hart- en vaatziekten, type II diabetes, overgewicht en obesitas.³⁰ En nog veel meer, maar omwille van de tijd zal ik het hier bij laten. Het is nog wel belangrijk om op te merken dat ze vanwege al die zaken ook een stuk eerder doodgaan dan hogeropgeleiden.³¹

Gezien de uiteenlopende manieren waarop lager- en hogeropgeleiden verschillen zal het niemand verbazen dat deze in een brede waaier van onderzoeksgebieden worden onderzocht. Die gebieden zijn echter eenduidig in wat zij daarvan als de voornaamste oorzaken zien: beperkte financiële middelen en kennis. Die factoren blijken echter doorgaans hooguit een gedeeltelijke verklaring te bieden.³² Merk ook op dat veel verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden het grootst zijn in de meest egalitaire landen, zoals in Scandinavië en Nederland, waar vaak ook het minste armoede heerst. Dat patroon verhoudt zich slecht tot het idee dat gebrekkige koopkracht een voorname oorzaak is voor veel van de besproken verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden.

Er zijn twee aanwijzingen dat de statusverschillen die in mijn onderzoeksprogramma centraal staan een rol spelen in het zojuist geschetste palet van aan opleidingsniveau gerelateerde verschillen. Ten eerste speelt het relatief lage vertrouwen van lageropgeleiden vooral bij instituties en beroepsgroepen van waaruit zij vermoedelijk de meeste minachting richting hun levensstijl ervaren. De specifieke beroepsgroepen en instituties die centraal staan in vertrouwensvragen variëren weliswaar sterk tussen vragenlijsten, maar de antwoorden op die vragen wijzen grofweg in dezelfde richting: lageropgeleiden rapporteren

29 Noordzij et al., 2021e.

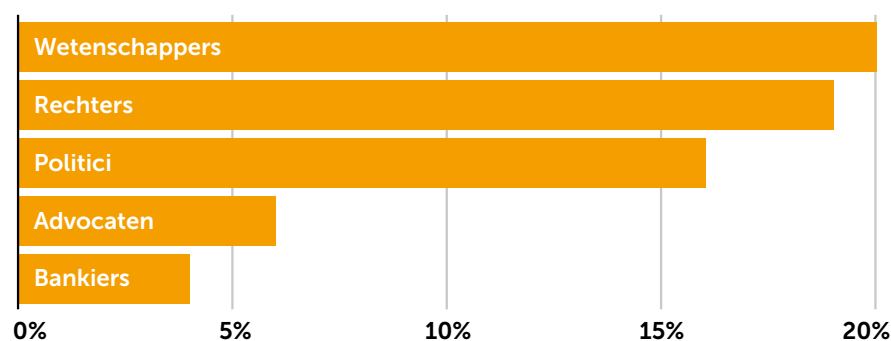
30 Ongezond gedrag: André et al., 2018; roken: Hiscock et al., 2012; bewegen: Groth et al., 2014; eten: Darmon & Drewnowski, 2008; hart- en vaatziekten: Wamala et al., 1999; type II diabetes: Everson et al., 2002, Marmot et al., 1991; overgewicht en obesitas: McLaren, 2007.

31 Bruggink, 2017; Kulhánová et al., 2014.

32 cf. Mackenbach & De Jong, 2018. Lageropgeleiden hebben gemiddeld minder financiële middelen en scoren lager op allerlei kennismetingen dan hogeropgeleiden, en het is plausibel om veel verschillen in opvattingen en gedragingen tussen die twee groepen daar aan toe te schrijven. Veel van die verschillen blijven echter grotendeels bestaan als rekening wordt gehouden met de zwakke financiële positie en kennisbeperkingen van lageropgeleiden, zeker in Noordwest Europa (zie voor overzichten, i.a.: Noordzij et al., 2019; Mackenbach & De Jong, 2018; Van der Waal & De Koster, 2015a, 2015b). Een interessante observatie is voorts dat veel gezondheidsverschillen zelfs nog merkbaar zijn tussen de groepen hoogst gesitueerd op de maatschappelijke ladder, zoals tussen mensen met een doctors- en een mastertitel, en tussen mensen in de hoogste en een-na-hoogste klassepositie of inkomenscategorie (Marmot, 2004). Het is onwaarschijnlijk dat een verschil in financiële middelen benodigd om een gezond leven te leiden tussen die groepen daarbij een rol speelt. Een stapje lager staan in de statusorde mogelijk wel.

telkens vooral minder vertrouwen in beroepsgroepen en instituties gedomeerd door mensen die al decennia worden geassocieerd met de meest cultureel elitaire levensstijl.³³ Dit wordt geïllustreerd in figuur 2. Het toont, uitgedrukt in procentpunten, het verschil in vertrouwen tussen mensen die hooguit een VMBO opleiding hebben afgerond enerzijds en mensen die een HBO of Universitaire opleiding hebben afgerond anderzijds. Lageropgeleiden rapporteren overduidelijk minder vertrouwen in wetenschappers, rechters en politici, maar nauwelijks minder in beroepsgroepen waar vooral de economische in plaats van culturele elite de dienst uitmaakt, zoals bankiers of, in mindere mate, advocaten.³⁴ Het verschil tussen lager- en hogeropgeleiden in vertrouwen in instituties toont een soortgelijk patroon: het is vooral uitgesproken bij vertrouwen in de wetenschap, politiek en rechtelijke macht, en nauwelijks aanwezig bij vertrouwen in, bijvoorbeeld, het bankwezen.³⁵

Figuur 2: verschil in vertrouwen in verschillende beroepsgroepen tussen lager- en hogeropgeleiden in procentpunten



(*n* = 1283; aandeel hogeropgeleide respondenten dat rapporteert “absoluut veel” of “een beetje” vertrouwen te hebben minus het aandeel lageropgeleide respondenten dat rapporteert “absoluut veel” of “een beetje” vertrouwen te hebben. Bron: eigen berekeningen op Achterberg et al., 2012).

33 Zie daarvoor de door Bourdieu (1984: 128) en zijn navolgers getoonde samenhang tussen beroepsgroepen en levensstijlen (i.a. Atkinson, 2018, 2021; Jarness, 2017).

34 Recentere vragenlijsten waarin vertrouwen in de verschillende beroepsgroepen getoond in figuur 2 is uitgevraagd bestaan bij mijn weten niet. Recentere vragenlijsten vragen wel gelijktijdig uit hoeveel vertrouwen men heeft in, bijvoorbeeld, de politiek, het rechtssysteem en de politie (i.a., ESS, 2014, 2016, 2018). Daaruit blijkt dat lager- en hogeropgeleiden weinig verschillen in vertrouwen in de politie, maar veel verschillen in vertrouwen in de politiek (parlement, politici, politieke partijen, Europese parlement, en de Verenigde Naties) en het rechtssysteem. Ook dit wijst erop dat de mate waarin de culturele elite de dienst uitmaakt in een institutie of beroepsgroep relevant is voor de mate waarin lageropgeleiden er minder vertrouwen in hebben dan hogeropgeleiden.

35 Van der Waal et al., 2017.

Sinds deze oratie werd uitgesteld vanwege coronaperikelen heb ik samen met collega’s onderzoek verricht dat een tweede aanwijzing biedt dat statusverschillen relevant zijn voor het begrijpen van de opleidingsbreuklijn. Op basis van observaties van verschillende (sociale) mediaberichten, en vele tientallen diepte-interviews en focusgroepen, weten we dat veel lageropgeleiden duidelijk ervaren dat op hen wordt neergekeken door, bijvoorbeeld, mensen actief in voorlichting over gezond eten, gemeente-ambtenaren en politici.³⁶ En op basis van vragenlijsten representatief voor de Nederlandse bevolking weten we bijvoorbeeld dat die ervaring hun wantrouwen in politici voedt.³⁷ Gezien de vele aspecten van de opleidingsbreuklijn waarin statusverschillen een rol kunnen spelen, en de verschillende mechanismen waarlangs statusverschillen daarin werkzaam kunnen zijn, is dit echter nog maar het prille begin van het hier geschetste onderzoeksprogramma. Om te begrijpen hoe statusverschillen precies een rol spelen in veel van die aspecten is eerst diepgravend theoretisch vormend onderzoek nodig. De daarmee opgedane inzichten kunnen vervolgens, bijvoorbeeld, worden gebruikt voor de ontwikkeling van experimenten waarmee de relevantie van statusverschillen voor verschillende aspecten van de opleidingsbreuklijn systematisch wordt onderzocht. Maar ons lopende onderzoek geeft al verschillende aanwijzingen over hoe leven met een lage status het denken, voelen en handelen van lageropgeleide burgers vormt. Ik zal hier enkele voorbeelden uitlichten, gestructureerd langs twee overkoepelende lijnen: dociliteit en opstandigheid.

Dociliteit

Dociel denken, voelen en handelen ontstaat wanneer lageropgeleide burgers statusverschillen herkennen én erkennen. Zij voelen dat op hen wordt neergekeken, en vinden dat enigszins legitiem. Zij ervaren dat zij niet serieus worden genomen, en vinden zichzelf op heel veel vlakken ook niet geschikt voor volwaardige deelname in de formele institutionele orde. Ons onderzoek naar waarom lageropgeleide burgers minder participeren in burgerinitiatieven in Rotterdam laat zien dat sommigen zichzelf daarvoor diskwalificeren. Bijvoorbeeld vanwege hun manier van spreken. In hun eigen woorden, maakt hun “platte taalgebruik” en gebrek aan een “welgestelde opvoeding” hen ongeschikt voor deze vorm van politieke participatie.³⁸

36 Gezond eten: Van Meurs et al., 2022; gemeente-ambtenaren: Visser et al., 2021; politici: Noordzij et al., 2021b.

37 Noordzij et al., 2021d.

38 Visser et al., 2021.

Bij gebrek aan een passende Nederlandse vertaling wordt deze diep doorvoelde houding niet geschikt te zijn om te participeren in de formele institutionele orde in de sociologie wel aangeduid als een gebrek aan *sense of entitlement*.³⁹ En politicologen zullen hier een gebrek aan, wederom een begrip zonder passende Nederlandse vertaling, interne *political efficacy* in herkennen: burgers die zichzelf niet goed in staat achten om een rol te spelen in de politiek.⁴⁰ Zulke burgers zullen daardoor minder vaak stemmen, minder vaak protesteren, minder vaak een petitie invullen, *et cetera*. Beperkte *political efficacy* wordt vaak toegeschreven aan een gebrek aan kennis en cognitieve vaardigheden, maar er zijn sterke aanwijzingen dat een ervaren lage status ook een voorname rol speelt.

Ik vermoed dat de onmondigheid die gepaard gaat met het hebben van een lage status lageropgeleiden ook buiten het politieke domein parten speelt. Interacties met allerlei institutionele professionals zullen daardoor, bijvoorbeeld, niet optimaal verlopen. Denk aan schroom om bij onduidelijkheid door te vragen bij een arts of een docent van je kinderen, niet je twijfel uitspreken als iets niet lijkt te kloppen, of überhaupt geen hulp zoeken of vragen als je iets mankeert. Mijn vermoeden dat ouders zulke onmondigheid en zelfdiskwalificatie bewust en onbewust overbrengen op hun kinderen maakt dit nog saillant. Veel kinderen in lageropgeleide gezinnen zullen dientengevolge zelf ook representanten van formele instituties docieler tegemoet treden. Bijvoorbeeld in het onderwijs. Kortom, optimale communicatie in veel institutionele domeinen vraagt om mondige burgers, patiënten en leerlingen, maar veel lageropgeleiden onder hen, en hun kinderen, voelen zich tot die mondigheid niet gerechtigd. Hun goed gedocumenteerde gebrekkige representatie in het politieke domein, gezondheidsproblemen, en onderwijsachterstanden kunnen daar deels het gevolg van zijn.

Maar naast onmondigheid kan leven met een lage status dat gepaard gaat met dociliteit ook anderszins de gezondheid van lageropgeleide burgers negatief beïnvloeden. Weliswaar erkennen zij de vigerende statusorde, maar dat wil niet zeggen dat de ondergeschikte positie die zij daarin innemen hen geen leed toebrengt. Een rijke onderzoeksliteratuur op het snijvlak van psychologie en publieke gezondheidszorg toont dat leven met een lage status leidt tot stress, wat op haar beurt in veel medisch onderzoek wordt gelinkt aan een waaier van gezondheidsproblemen, variërend van hart- en vaatziekten en type-II diabetes, tot overgewicht en obesitas.⁴¹

39 Laurison, 2015.

40 Morrell, 2003.

41 Voor een overzicht, zie: Ellemers, 2017; Hatzenbuehler et al., 2013.

Zulk onderzoek toont voorts dat stress door leven met een lage status ongezonde copingstijlen ingeeft, zoals roken, en overmatig voedsel- en drugsgebruik. Opmerkelijk genoeg zijn deze inzichten nog nauwelijks toegepast voor het begrijpen van de rol die statusverschillen kunnen spelen in veel gezondheidsverschillen tussen lager- en hogeropgeleiden.

Samengevat kan het ervaren van een lage status leiden tot onmondigheid en stress. Beide kunnen op verschillende manieren een rol spelen in de vele aspecten van de opleidingsbreuklijn. Maar dat is slechts de helft van het verhaal.

Opstandigheid

De andere helft van het verhaal draait om opstandigheid. Net als bij dociliteit *herkennen* lageropgeleide burgers bij opstandigheid de geldende statusverschillen. Deze statusverschillen worden bij opstandigheid echter niet *erkend*. Dit leidt op allerlei manieren tot verzet en protest.

De sterke voorkeur van veel lageropgeleide burgers voor populistische politici en partijen is hiervan wellicht het meest opvallende voorbeeld. Ons onderzoek laat zien dat naast inhoudelijke voorkeuren de ervaring dat politici op hen neerkijken daarin een forse rol speelt.⁴² Ik vermoed dat voor veel andere uitingen van verzet tegen de gevestigde politieke orde hetzelfde geldt. Of het nu gaat om al dan niet uit de hand lopend protest tegen, bijvoorbeeld, de vestiging van asielzoekerscentra, of de eerder aangehaalde stelling dat “de overheid het verdient om hard te worden aangepakt, desnoods met geweld”.⁴³ Vooral lageropgeleide burgers kunnen zich daarin goed vinden, participeren relatief vaak in zulk protest, en denken daarbij positiever over het gebruik van geweld dan hogeropgeleiden. Hun verzet tegen culturele diversiteit en de manier waarop de overheid haar rol invult zijn daarbij zondermeer relevant, maar alles wijst erop dat ervaren minachting hierbij ook een aanzienlijke rol speelt.

De opstandigheid die een ervaren lage status opwekt is tot ver buiten het politieke domein merkbaar. Bij pogingen van formele instituties om mensen te informeren of zelfs aan te zetten tot gedragsverandering, bijvoorbeeld. Die beogen vaak opvattingen en gedragingen tegen te gaan die vooral onder lageropgeleide mensen te vinden zijn, en daarbij nogal eens als ongepast worden voorgesteld. Als kers op de taart worden daarvoor – vast met de allerbeste bedoelingen – vaak alternatieven aangedragen behorend tot de levensstijl van de hogeropgeleide professionals die formele instituties bevolken. Korter verwoord: dedain wordt aangevuld met bedilzucht. Zo wordt het althans

42 Noordzij et al. 2021c.

43 Kuppens et al., 2019: 2.

door veel lageropgeleide mensen ervaren. Een dociele reactie daarop is een poging tot aanpassing van opvattingen en gedrag, voor hen die daartoe de mogelijkheden hebben. Lageropgeleide mensen die de geringschatting van hun voorkeuren en daarmee gepaard gaande bedilzucht als illegitiem ervaren zullen daarentegen eerder opstandig worden. Dit toont zich op verschillende manieren. In ludieke vorm zoals carnavalsliederen, waarbij ik hier graag wijs op de hit van enkele jaren terug getiteld: 'liever te dik in de kist (dan weer een feestje gemist)'. Of in het schier eindeloze cynische en sarcastische commentaar dat op sociale media wordt gegeven op informatiecampagnes en initiatieven tot gedragsverandering. Dat kun je natuurlijk negeren als het niet bevalt, maar het verraadt weerstand tegen zulke campagnes en initiatieven.

Nog interessanter wordt het als een opstandige reactie op een ervaren lage status zich toont middels wat in de psychologie wordt aangeduid als *boomerang* effect: men gaat juist vinden of doen wat de interventie beoogt te temperen. Psychologen brengen dat al langer met twee dingen in verband die opmerkelijke overeenkomsten vertonen met de hier gethematiseerde opstandigheid: een negatieve affectieve reactie op een poging iemands vrijheid te beperken,⁴⁴ en lage waardering van en identificatie met de boodschapper.⁴⁵ Ongetwijfeld zullen de individuele kenmerken waar psychologen zich op richten daarvoor relevant zijn, maar volgens mij worden ze ook sociaal bepaald: vrijheidsbeperking vanuit formele instituties en lage identificatie met de mensen die die instituties bevolken wordt allicht ook gevoeld door lageropgeleiden die *dedain* en *bedilzucht* vanuit die instituties ervaren.

Kortom: een ervaren lage status kan zich op verschillende manieren vertalen in weerstand tegen de formele institutionele orde, en tegen een brede waaier aan initiatieven gericht op gedragsverandering die daar worden ontwikkeld. Ironisch genoeg kan die weerstand er zelfs voor zorgen dat die initiatieven het tegen-gestelde bereiken van wat ze beogen.

Statusverschillen en de opleidingsbreuklijn: een onderzoeksprogramma

Het palet aan opvattingen en gedragingen waarin lager- en hoger opgeleiden van elkaar verschillen is groot. Veel van die verschillen blijken hardnekkig, en nemen soms in omvang toe. Het relatief schaarse onderzoek gericht op het verklaren in plaats van beschrijven van die verschillen maakt duidelijk dat beperkingen in financiële middelen en kennis waar veel lageropgeleiden mee kampen slechts een deel van het verhaal vertellen. Ik heb betoogd dat een ervaren lage

44 Allen-Scott et al., 2014; Shen & Dillard, 2005.

45 Rains, 2013.

status onder veel lageropgeleiden waarschijnlijk een belangrijke rol speelt in de opleidingsbreuklijn. Meer in het bijzonder heb ik betoogd dat die ervaring er op verschillende manieren voor kan zorgen dat lageropgeleiden minder vertrouwen in en affiniteit met de formele institutionele orde hebben, daarin minder goed worden vertegenwoordigd, hun weg vinden, en geholpen worden, vaker ongezond gedrag vertonen, vaker ziek zijn, en eerder doodgaan.⁴⁶

Het bestaan van statusverschillen zoals hier gethematiseerd is allesbehalve een nieuw inzicht. Het staat centraal in veel journalistieke beschouwingen,⁴⁷ wordt dankbaar gebruikt in veel zogenaamde *reality shows*, en is ondanks nationale eigenaardigheden een internationaal fenomeen: merk op dat de Nederlandse denigrerende term 'tokkies' verschillende buitenlandse evenknieën kent, zoals *white trash* en *deplorables* in de Verenigde Staten, *Ploucs* in Frankrijk, en *Chavs* in het Verenigd Koninkrijk. Ook wordt de minachting die veel lageropgeleiden daardoor moeten doorstaan steeds meer erkend,⁴⁸ getuige ook de Franse term *prolofobie*. Maar: *hoe ervaren lageropgeleiden leven met een lage status zelf? En hoe vormt dat hun denken voelen en handelen in het algemeen, en in relatie tot de vele aspecten van de opleidingsbreuklijn in het bijzonder?* Dat is tot op heden nauwelijks onderzocht,⁴⁹ en deze vragen vormen de kern van mijn onderzoeksprogramma. In deze oratie heb ik geïnformeerd door ons lopende onderzoek daarop enkele initiële antwoorden geschetst. In de aankomende jaren zullen we dat systematisch en diepgravend verder uitwerken, met drie voorname aandachtspunten.

Allereerst zullen we verder uitzoeken hoe lageropgeleiden leven met een lage status zelf ervaren. Ons onderzoek toont reeds dat zij politici, gemeente-ambtenaren, en professionals werkzaam in gezondheidsvoorlichting ervaren

46 De stratificatiesociologische bijdrage ligt daarbij vooral in het theoretiseren en onderzoeken of en hoe de ervaring van een lage status een rol speelt in de vele aspecten van de opleidingsbreuklijn. Het bestaan van die aspecten is reeds ruim gedocumenteerd, en de rol van, bijvoorbeeld, *sense of entitlement* (Laurison, 2015), *political efficacy* (Morrell, 2003), stress (Ellemers, 2017), en desidentificatie met institutionele professionals (Rains, 2013) daarin vaak minstens geïmpliceerd. Waarom lageropgeleiden lager scoren op die *sense of entitlement* en *political efficacy* en hoger op die stress en desidentificatie, is echter grotendeels onduidelijk omdat vigerende verklaringen daarvoor hooguit deel van het antwoord bieden.

47 Zie naast de eerder aangestipte artikelen bijvoorbeeld ook: Fogteloo, 2016; Plasterk, 2022.

48 E.g. Lamont, 2018; Spruyt et al., 2015.

49 Het is duidelijk dat waardering, beheersing en vertoning van elitecultuur vooral samenhangt met opleidingsniveau, en nauwelijks met inkomen (Lizardo, 2016; Van der Waal & De Koster, 2015), en een voorname rol speelt in de intergenerationele overdracht van onderwijsongelijkheid (voor een overzicht, zie: Jaeger & Breen, 2016). Er zijn sterke aanwijzingen dat het ook een voorname rol speelt in opleidingsverschillen in vertrouwen in instituties (Noordzij et al., 2019), en gezondheidsgerelateerde gedragingen en gezondheidsuitkomsten (Fismen et al., 2012; Oude Groeniger et al., 2019; Pampel, 2012). Onderzoek naar hoe dat precies werkt staat nog in de kinderschoenen, en heeft mede de ideeën uiteengezet in de deze oratie geïnspireerd (i.a. Laurison, 2015; McLeod, 2015; Oude Groeniger et al., 2020; Shim, 2010; Ten Kate et al., 2017).

als neerbuigend en bedilzuchtig.⁵⁰ Het toont ook dat de levensstijlaspecten waardoor lageropgeleiden zich geminacht voelen variëren tussen institutionele domeinen, en geeft inzicht in welke kenmerken van institutionele professionals en communicatiestrategieën ervaringen van neerbuigendheid en bedilzucht teweegbrengen. Middels een breed scala aan kwalitatieve en kwantitatieve methoden beogen we voor verschillende institutionele domeinen daar nog meer duidelijkheid over te scheppen.

Ten tweede proberen we verder bloot te leggen hoe milieu-specifieke socialisatie een rol speelt in de internalisering van status-gerelateerde levensstijlen. Dat iemands levensstijl sterk wordt gevormd door het milieu waarin men opgroeit, en veel opvattingen en gedragingen daardoor diep geïnternaliseerd raken en vaak onbewust en automatisch worden vertoond, is al decennia een standaard idee in de sociologie.⁵¹ Dat geldt zowel voor lager- als hogeropgeleiden, en heeft grote consequenties: zowel de minachting door hogeropgeleiden als het daaropvolgende gevoel van krenking onder lageropgeleiden wordt vermoedelijk diep doorvoeld.⁵² Hier ligt denkkelijk ook een voorname oorzaak van de door veel sociale wetenschappers gevoelde empathiemuur, die onbevanging onderzoek naar de belevingswereld van lageropgeleiden belemmert. Kortom, om de relevantie van status voor de opleidingsbreuklijn te bestuderen is het cruciaal om meer begrip te krijgen van de internalisering van status-gerelateerde opvattingen en gedragingen, de onbewuste vertoning daarvan, en de rol die milieu-specifieke socialisatie daarin speelt. Standaard methoden in de sociologie zijn daarvoor echter slecht toegerust,⁵³ en daarom zullen wij ze combineren met methoden die worden gebruikt in de psychologie om, bijvoorbeeld, impliciete associaties te meten.⁵⁴

We zullen, ten derde, verder onderzoeken hoe lageropgeleiden reageren op de ervaring dat op hen wordt neergekeken. Daarbij richten we ons vooral op reacties die mogelijk relevant zijn voor de verklaring van de verschillende aspecten van de opleidingsbreuklijn die eerder de revue passeerden. Onder andere geïnspireerd door de beelden van de bestorming van het Capitool in Washington in januari 2021, en van de rellen rond de vestiging van asielzoekerscentra in verschillende Nederlandse gemeenten in 2015 en 2016, richten wij ons daarbij niet alleen op bewust geformuleerde opvattingen en doordachte

50 Politici: Noordzij et al., 2021b, 2021d; gemeente-ambtenaren: Visser et al., 2021; gezondheidsvoorlichting: Van Meurs et al., 2022.

51 Bourdieu, 1977, 1990; DiMaggio, 1982; Lizardo, 2017.

52 Wellicht moeten de afsluitende woorden in het citaat van Ramdas aangehaald in de inleiding – ‘kan het anders worden gezegd’ – ook zo worden begrepen.

53 Miles et al., 2019; Shepherd, 2011; Srivastava and Banaji, 2011.

54 Cf. Schaap et al., 2019.

gedragingen, maar ook op fysiologische en intuïtieve reacties om, onder andere, negatieve emoties te meten. Geïnspireerd door psychologisch en medisch onderzoek, zullen wij ons voorts richten op de biologische stress die ervaren minachting mogelijk aanwakkert, en de verschillende gevolgen die dat heeft voor de opvattingen, gedragingen, en gezondheid van lageropgeleiden.

Ons onderzoek zal daarmee inzichten opleveren voor verschillende wetenschappelijke debatten, gevoerd in een breed palet aan onderzoeksgebieden. Die inzichten kunnen verder, bijvoorbeeld, worden gebruikt om communicatie tussen institutionele professionals enerzijds en lageropgeleide burgers, patiënten en leerlingen anderzijds te verbeteren. Ze kunnen ook behulpzaam zijn bij de afstemming van voorlichting op een lageropgeleid publiek en de ontwikkeling van destigmatiseringsstrategieën.⁵⁵ Rest mij nog te zeggen dat die inzichten niet worden verkregen door een opgetrokken neus of een wapperende vinger te hanteren, maar door de rol daarvan in hedendaagse ongelijkheden onbevanging te onderzoeken.

55 cf. Lamont, 2018.

Literatuur

- Achterberg, P, Manevska, K., De Koster, W., Aupers, S., Mascini, P. & Van der Waal, J. (2012) *CROCUS Survey on Worldviews in the Netherlands III: Religion, Politics, and Anti-Institutionalism*. Rotterdam en Tilburg: CentERdata.
- Allen-Scott, L.K., Hatfield, J.M. & McIntyre, L. (2014) A scoping review of unintended harm associated with public health interventions: towards a typology and an understanding of underlying factors. *International Journal of Public Health* 59 (1): 3-14.
- André, S.C.H., Kraaykamp, G.L.M. & Meuleman, R. (2018) *Een (on)gezonde leefstijl: opleiding als scheidslijn*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Anne Frank Stichting (1997) *Vooroordelen vertekenen*. Amsterdam: SDU Uitgeverij.
- Atkinson, W. (2018) The social space, the symbolic space and masculine domination: the gendered correspondence between class and lifestyles in the UK. *European Societies* 20 (3): 478-502.
- Atkinson, W. (2021) The social space and misrecognition in 21st century France. *The Sociological Review* 69 (5): 990-1012.
- Baroudi, M., Goicolea, I., Hurtig, A.K. & San-Sebastian, M. (2021) *Social Factors Associated with Trust in the Health System in Northern Sweden: A Cross-Sectional Study*. Gedownload op 28 februari 2022, op: [researchsquare.com](https://www.researchsquare.com).
- Bourdieu P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu P. (1990) *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bovens, M., Dekker, P. & Tiemeijer, W. (2014) *Gescheiden werelden. Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: SCP en WRR.
- Bovens, M. & Wille, A. (2017) *Diploma Democracy: The Rise of Political Meritocracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Breinholt, A. & Jæger, M.M. (2020) How does cultural capital affect educational performance: Signals or skills? *British Journal of Sociology* 71 (1): 28-46.
- Bruggink, J.W. (2017) *Methodebeschrijving gezonde levensverwachting naar opleiding*. Voorburg: CBS.
- Chan, T.W. & Goldthorpe, J.H. (2007) Class and status: The conceptual distinction and its empirical relevance. *American Sociological Review* 72 (4): 512-32.

- Correll, S.J. (2001) Gender and the career choice process: The role of biased self-assessments. *American Journal of Sociology* 106 (6): 1691-1730.
- Currid-Halkett, E. (2017) *The Sum of Small Things: A Theory of the Aspirational Class*. Princeton: Princeton University Press.
- Darmon, N. & Drewnowski, A. (2008) Does social class predict diet quality? *American Journal of Clinical Nutrition* 87 (5): 1107-17.
- DiMaggio, P. (1982) Cultural capital and school success: The impact of status culture participation on the grades of US high school students. *American sociological review* 47 (2): 189-201.
- Du Pré, R. & Hendrickx, F. (2016) We luisteren niet naar de tokkies. Gedownload op 28 december 2021, op [volkskrant.nl](https://www.volkskrant.nl).
- Eatwell, R. & Goodwin, M. (2018) *National Populism: The Revolt against Liberal Democracy*. Penguin UK.
- Ellemers, N. (2017) *World of Difference. A Moral Perspective on Social Inequality*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Everson, S.A., Maty, S.C., Lynch, J.W. & Kaplan, G.A. (2002) Epidemiologic evidence for the relation between socioeconomic status and depression, obesity, and diabetes. *Journal of Psychosomatic Research* 53 (4): 891-95.
- Fairbrother, M. (2016) Geoengineering, moral hazard, and trust in climate science: evidence from a survey experiment in Britain. *Climatic Change* 139 (3-4): 477-89.
- Fismen, A.S., Samdal, O. & Torsheim, T. (2012) Family affluence and cultural capital as indicators of social inequalities in adolescent's eating behaviours: a population-based survey. *BMC public health* 12 (1): 1-9.
- Fogteloo, M. (2016) En hoe heurt het straks? Gedownload op 1 augustus 2019, op [degroene.nl](https://www.degroene.nl).
- Gidron, N. & Hall, P.A. (2020) Populism as a problem of social integration. *Comparative Political Studies* 53 (7): 1027-59.
- Goldthorpe, J.H. (2012) Back to class and status: Or why a sociological view of social inequality should be reasserted. *Reis* 137: 201-6.
- Groth, M.V., Sørensen, M.R., Matthiessen, J., Fagt, S., Landvad, N. & Knudsen, V.K. (2014) Disparities in dietary habits and physical activity in Denmark and trends from 1995 to 2008. *Scandinavian Journal of Public Health* 42 (7): 611-20.
- Hadjar, A. & Beck, M. (2010) Who does not participate in elections in Europe and why is this? *European Societies* 12 (4): 521-42.
- Hamilton, L.C. (2015) Trust in scientists on climate change and vaccines. *SAGE Open* 5 (3): 1-13.
- Hatzenbuehler, M.L., Phelan, J.C. & Link, B.G. (2013) Stigma as a fundamental cause of population health inequalities. *American Journal of Public Health* 103 (5): 813-21.

- Haugsgjerd, A. & Kumlin, S. (2020) Downbound spiral? Economic grievances, perceived social protection and political distrust. *West European Politics* 43 (4): 969-90.
- Herrmann, S., MacDonald, D. & Tauscher, R. (2011) *Americas Barometer Insights: 2011*. Gedownload op 28 februari 2022, op: vanderbilt.edu.
- Herzberger, R. (2019) Op vakantie kijkt ook u neer op de Nederlander. Gedownload op 24 augustus 2020, op nrc.nl.
- Hiscock, R., Bauld, L., Amos, A., Fidler, J.A. & Munafò, M. (2012) Socioeconomic status and smoking: a review. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1248 (1): 107-23.
- Hochschild, A.R. (2017) *Vreemdelingen in hun eigen land: een reis door rechts Amerika*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Houston, D.J. & Harding, L.H. (2013) Public trust in government administrators: Explaining citizen perceptions of trustworthiness and competence. *Public Integrity* 16 (1): 53-76.
- Jackson, R.A. (1995) Clarifying the relationship between education and turnout. *American Politics Quarterly* 23 (3): 279-99.
- Jackson, D.N., Peterson, E.B., Blake, K.D., Coa, K. & Chou, W.Y.S. (2019) Americans' trust in health information sources: Trends and sociodemographic predictors. *American Journal of Health Promotion* 33 (8): 1187-93.
- Jæger, M.M. (2011) Does cultural capital really affect academic achievement? New evidence from combined sibling and panel data. *Sociology of education* 84 (4): 281-98.
- Jæger, M.M. & Breen, R. (2016) A dynamic model of cultural reproduction. *American Journal of Sociology* 121 (4): 1079-15.
- Jæger, M.M. & Møllegaard, S. (2017) Cultural capital, teacher bias, and educational success: New evidence from monozygotic twins. *Social Science Research* 65: 130-44.
- Jarness, V. (2017) Cultural vs economic capital: Symbolic boundaries within the middle class. *Sociology* 51 (2): 357-73.
- Kilbourne, B. S., England, P., Farkas, G., Beron, K. & Weir, D. (1994) Returns to skill, compensating differentials, and gender bias: Effects of occupational characteristics on the wages of white women and men. *American Journal of Sociology* 100 (3): 689-719.
- Kim, Y. (2016) Trust in health information websites: A systematic literature review on the antecedents of trust. *Health Informatics Journal* 22 (2): 355-69.
- Krielaars, M. (2019) Boeken lezen is nu eenmaal elitair. Gedownload op 24 augustus 2020, op nrc.nl.

- Kulhánová, I., Hoffmann, R., Eikemo, T.A., Menvielle, G. & Mackenbach, J.P. (2014) Educational inequalities in mortality by cause of death: first national data for the Netherlands. *International Journal of Public Health* 59 (5): 687-96.
- Kuppens, T., Spears, R., Manstead, A.S., Spruyt, B. & Easterbrook, M.J. (2018) Educationism and the irony of meritocracy: Negative attitudes of higher educated people towards the less educated. *Journal of Experimental Social Psychology* 76: 429-47.
- Kuppens, T., Gootjes, F., Boendermaker, M., Gordijn, E. & Postmes, T. (2019) *Ongenoegen, migratie, gastvrijheid en maatschappelijke onrust*. Groningen: Rijkuniversiteit Groningen.
- Lamont, M. (2018) Addressing recognition gaps: Destigmatization and the reduction of inequality. *American Sociological Review* 83 (3): 419-44.
- Laurison, D. (2015) The willingness to state an opinion: Inequality, don't know responses, and political participation. *Sociological Forum* 30 (4): 925-48.
- Laurison, D. (2016) Social class and political engagement in the United States. *Sociology Compass* 10 (8): 684-97.
- LaVeist, T.A., Isaac, L.A. & Williams, K.P. (2009) Mistrust of health care organizations is associated with underutilization of health services. *Health Services Research* 44 (6): 2093-2105.
- Lizardo, O. (2016) Why "cultural matters" matter: Culture talk as the mobilization of cultural capital in interaction. *Poetics* 58: 1-17
- Lizardo, O. (2017) Improving cultural analysis: Considering personal culture in its declarative and nondeclarative modes. *American Sociological Review* 82 (1): 88-115.
- Lovaglia, M.J., Lucas, J.W., Houser, J.A., Thye, S.R., Markovsky, B. (1998) Status processes and mental ability test scores. *American Journal of Sociology* 104 (1): 195-228.
- Mackenbach, J. & De Jong, J.P. (2018) *Health Inequalities: An Interdisciplinary Exploration of Socioeconomic Position, Health and Causality*. Amsterdam: Royal Dutch Academy of Arts and Sciences.
- Marmot, M. (2004) *Status Syndrome: How Your Social Standing Directly Affects Your Health*. Londen: Bloomsbury Publishing.
- Marmot, M.G., Stansfeld, S., Patel, C., North, F., Head, J., White, I., ... & Smith, G.D. (1991) Health inequalities among British civil servants: the Whitehall II study. *The Lancet* 337 (8754): 1387-1393.
- McCoy, C. & Scarborough, R. (2014) Watching "bad" television: Ironic consumption, camp, and guilty pleasures. *Poetics* 47: 41-59.
- McCulloch, T. & Webb, S. (2020) What the public think about social services: A report from Scotland. *British Journal of Social Work* 50 (4): 1146-66.

- McLaren, L. (2007) Socioeconomic status and obesity. *Epidemiologic Reviews* 29 (1): 29-48.
- McLeod, J.D. (2015) Why and how inequality matters. *Journal of Health and Social Behavior* 56 (2): 149-165.
- Miles, A., Charron-Chénier, R. & Schleifer, C. (2019) Measuring automatic cognition: Advancing dual-process research in sociology. *American Sociological Review* 84 (2): 308-33.
- Miller, Z.J. (2016) Hillary Clinton Says Half of Donald Trump's Supporters are in "Basket of Deplorables". Gedownload op 25 februari 2022, op time.com.
- Morrell, M.E. (2003) Survey and experimental evidence for a reliable and valid measure of internal political efficacy. *Public Opinion Quarterly* 67 (4): 589-602.
- Noordzij, K., De Koster, W. & Van der Waal, J. (2019) The educational gradient in trust in politicians in the Netherlands: A status-based cultural conflict. *Sociological Quarterly* 60 (3): 439-56.
- Noordzij, K., De Koster, W. & Van der Waal, J. (2021a). Lageropgeleiden wantrouwen politici die ver afstaan van hun leefwereld. *Sociale Vraagstukken* (07/01).
- Noordzij, K., De Koster, W. & Van der Waal, J. (2021b) "They don't know what it's like to be at the bottom": Exploring the role of perceived cultural distance in less-educated citizens' discontent with politicians. *British Journal of Sociology* 72 (3): 566-79.
- Noordzij, K., De Koster, W. & Van der Waal, J. (2021c) The micro-macro interactive approach to political trust: The relevance of quality of representation and substantive representation in 24 European countries, 2006-2014. *European Journal of Political Research* 60 (4): 954-74.
- Noordzij, K., De Koster, W. & Van der Waal, J. (2021d) A revolt of the deplored? The role of perceived cultural distance in the educational gradient in anti-establishment politics. *British Journal of Sociology* 72 (5): 1448-63.
- Noordzij, K., De Koster, W. & Van der Waal, J. (2021e) *Trust in politicians: a video-vignette survey-experiment*. Tilburg: CentERdata [n = 3,175]
- Oude Groeniger, J., Kamphuis, C.B., Mackenbach, J.P., Beenackers, M.A. & Van Lenthe, F.J. (2019) Are socio-economic inequalities in diet and physical activity a matter of social distinction? A cross-sectional study. *International Journal of Public Health* 64 (7): 1037-47.
- Oude Groeniger, J., De Koster, W., Van der Waal, J., Mackenbach, J.P., Kamphuis, C.B. & Van Lenthe, F.J. (2020) How does cultural capital keep you thin? Exploring unique aspects of cultural class that link social advantage to lower body mass index. *Sociology of Health and Illness* 42 (7): 1497-1515.

- Oude Groeniger, J.O., Noordzij, K., Van der Waal, J. & De Koster, W. (2021) Dutch COVID-19 lockdown measures increased trust in government and trust in science: A difference-in-differences analysis. *Social Science & Medicine* 275: 113819.
- Pager, D., Western, B. & Bonikowski, B. (2009) Discrimination in a low-wage labor market: A field experiment. *American Sociological Review* 74 (5): 777-99.
- Pampel, F.C. (2012) Does reading keep you thin? Leisure activities, cultural tastes, and body weight in comparative perspective. *Sociology of Health and Illness* 34 (3): 396-411.
- Pavalko, E.K., Mossakowski, K.N. & Hamilton, V.J. (2003) Does perceived discrimination affect health? Longitudinal relationships between work discrimination and women's physical and emotional health. *Journal of Health and Social Behavior* 43: 18-33.
- Perry, B.L., Harp, K.L. & Oser, C.B. (2013) Racial and gender discrimination in the stress process: Implications for African American women's health and well-being. *Sociological Perspectives* 56 (1): 25-48.
- Peters, J., van Eijck, K. & Michael, J. (2018) Secretly serious? Maintaining and crossing cultural boundaries in the karaoke bar through ironic consumption. *Cultural Sociology* 12 (1): 58-74.
- Plasterk, R. (2022) Prolofobie bij links leidt ertoe dat gewone mensen zich afkeren. Gedownload op 25 februari 2022, op telegraaf.nl.
- Prieur, A. & Savage, M. (2013) Emerging forms of cultural capital. *European Societies* 15 (2): 246-67.
- Pruysers, S. & Blais, J. (2017) Why won't Lola run? An experiment examining stereotype threat and political ambition. *Politics & Gender* 13 (2): 232-52.
- Rains, S. (2013) The nature of psychological reactance revisited: A meta-analytic review. *Human Communication Research* 39 (1): 47-73.
- Ramdass, A. (2011) Het culturele drama. Gedownload op 25 februari 2022, op deburen.eu.
- Richardson, A., Allen, J.A., Xiao, H. & Vallone, D. (2012) Effects of race/ethnicity and socioeconomic status on health information-seeking, confidence, and trust. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved* 23 (4): 1477-93.
- Ridgeway, C.L. (2011) *Framed by Gender: How Gender Inequality Persists in the Modern World*. Oxford: Oxford University Press.
- Ridgeway, C.L. (2014) Why status matters for inequality. *American Sociological Review* 79 (1): 1-16.
- Schaap, J., Van der Waal, J. & De Koster, W. (2019) Improving empirical scrutiny of the habitus: A plea for incorporating Implicit Association Tests in sociological research. *Sociology* 53 (5): 967-76.

- Shames, S.L. (2015) American women of color and rational non-candidacy: when silent citizenship makes politics look like old white men shouting. *Citizenship Studies* 19 (5): 553-69.
- Shen, L. & Dillard, J.P. (2005) Psychometric properties of the Hong psychological reactance scale. *Journal of Personality Assessment* 85 (1): 74-81.
- Shepherd, H. (2011) The cultural context of cognition: What the Implicit Association Test tells us about how culture works. *Sociological Forum* 26 (1): 121-43.
- Shim, J. K. (2010) Cultural health capital: a theoretical approach to understanding health care interactions and the dynamics of unequal treatment. *Journal of Health and Social Behavior* 51 (1): 1-15.
- Sleeth-Keppler, D., Perkowitz, R. & Speiser, M. (2017) It's a matter of trust: American judgements of the credibility of informal communicators on solutions to climate change. *Environmental Communication* 11 (1): 17-40.
- Spruyt, B., Van Droogenbroeck, F. & Kavadias, D. (2015) Educational tracking and sense of futility: a matter of stigma consciousness? *Oxford Review of Education* 41 (6): 747-65.
- Spruyt, B. & Kuppens, T. (2015) Education-based thinking and acting? Towards an identity perspective for studying education differentials in public opinion and political participation. *European Journal of Cultural and Political Sociology* 2 (3-4): 291-312.
- Spruyt, B., Kuppens, T., Spears, R. & Van Noord, J. (2020) Talking politics? Educational category salience reinforces differences in people's willingness to participate in deliberative initiatives. *Political Psychology* 41 (3): 461-78.
- Srivastava, S.B. & Banaji, M.R. (2011) Culture, cognition, and collaborative networks in organizations. *American Sociological Review* 76 (2): 207-33.
- Ten Kate, J., De Koster, W., and Van der Waal, J. (2017) Why are depressive symptoms more prevalent among the less educated? The relevance of low cultural capital and cultural entitlement. *Sociological Spectrum* 37 (2): 63-76.
- Van den Bergh, L., Denessen, E., Hornstra, L., Voeten, M. & Holland, R.W. (2010) The implicit prejudiced attitudes of teachers: Relations to teacher expectations and the ethnic achievement gap. *American Educational Research Journal* 47 (2): 497-527.
- Van den Broek-Honingh, N., Glas, I. & Vennekens, A. (2021) *Vertrouwen van Nederlanders in Wetenschap (enquête 2021)*. Den Haag: Rathenau Instituut.

- Van der Waal, J. & De Koster, W. (2015a) Naar een analytische stratificatie-sociologie: Over klasse, status en ongelijkheid in Nederland. *Sociologie* 11 (3/4): 372-401.
- Van der Waal, J. & De Koster, W. (2015b) Why do the less educated oppose economic globalization? A test of three explanations in the Netherlands. *European Journal of Cultural and Political Sociology* 2 (3/4): 313-44.
- Van der Waal, J., De Koster, W. & Achterberg, P. (2017) Lager opgeleiden vertrouwen wetenschap veel minder. *Sociale Vraagstukken*, (03/10).
- Van de Walle, S. (2009) Confidence in the criminal justice system: Does experience count? *British Journal of Criminology* 49 (3): 384-98.
- Van Eijck, K. & Lievens, J. (2008) Cultural omnivorosity as a combination of highbrow, pop, and folk elements: The relation between taste patterns and attitudes concerning social integration. *Poetics* 36 (2-3): 217-42.
- Van Houtte, M. (2016) Lower-track students' sense of academic futility: Selection or effect? *Journal of Sociology* 52 (4): 874-89.
- Van Meurs, T., Oude Groeniger, J., De Koster, W. & Van der Waal, J. (2022) An incongruous intervention: Exploring the role of anti-institutionalism in less-educated individual's limited uptake of nutrition information. *Sociology of Health & Illness* 44 (2): 432-50.
- Van Noord, J., Spruyt, B., Kuppens, T. & Spears, R. (2019) Education-based status in comparative perspective: The legitimization of education as a basis for social stratification. *Social Forces* 98 (2): 649-76.
- Visser, J. (2018) Wat heeft de rumoerige rechterflank te vertellen? Gedownload op 25 februari 2022, op metronieuws.nl.
- Visser, V., De Koster, W. & Van der Waal, J. (2021) Understanding less-educated citizens' (non-) participation in citizens' initiatives: Feelings of entitlement and a taste for politics. *Current Sociology*. doi.org/10.1177/00113921211024700
- Wagner, D.G., Ford, R.S. & Ford, T.W. (1986) Can gender inequalities be reduced? *American Sociological Review* 51 (1): 47-61.
- Wamala, S.P., Mittleman, M.A., Schenck-Gustafsson, K. & Orth-Gomer, K. (1999) Potential explanations for the educational gradient in coronary heart disease: a population-based case-control study of Swedish women. *American Journal of Public Health* 89 (3): 315-21.
- Weber, M. (2002 [1922]) *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der Verstehenden Soziologie*. Tübingen: Mohr Siebeck.



Jeroen van der Waal is hoogleraar Stratificatiesociologie aan de *Erasmus School of Social and Behavioural Sciences*, en mede-oprichter van het *Erasmus Institute on Culture and Stratification*. Hij werkte 15 jaar op de binnenvaart en in de Rotterdamse haven voordat hij in 2010 *cum laude* promoveerde op een proefschrift over ongelijkheid in steden. Veel van zijn onderzoek richt zich op de rol van statusverschillen in de opleidingsbreuklijn, waarover hij publiceerde in toonaangevende tijdschriften in velden als bestuurskunde, epidemiologie, maatschappelijke gezondheidszorg, sociologie, politicologie en psychologie.

Nederland wordt gekenmerkt door een veelomvattende opleidingsbreuklijn. In vergelijking met hogeropgeleiden, hebben lageropgeleiden minder vertrouwen in en affiniteit met instituties als de politiek, rechtspraak en wetenschap. Bovendien worden zij daarin minder goed vertegenwoordigd, kunnen zij minder goed hun weg vinden in dat soort instituties, vertonen zij vaker ongezond gedrag, zijn zij vaker ziek, en gaan zij eerder dood. Waarom is dat zo?

In zijn oratie betoogt Jeroen van der Waal dat statusverschillen een voorname rol spelen in veel aspecten van de opleidingsbreuklijn, zowel in Nederland als in veel andere westerse landen. Hij verkent hoe de ervaring dat op hun levensstijl wordt neergekeken het denken, voelen, en handelen van lageropgeleiden vormt, en hoe dat op verschillende manieren relevant kan zijn voor het begrijpen van de opleidingsbreuklijn. *Over leven met een lage status* schetst daarna een interdisciplinair onderzoeksprogramma waarin de rol van statusverschillen voor de opleidingsbreuklijn systematisch wordt onderzocht.

Erasmus Universiteit Rotterdam
Erasmus School of Social and Behavioural Sciences
Departement Bestuurskunde en Sociologie
Burgemeester Oudlaan 50
3062 PA Rotterdam
T 010 408 2135
E office.dpas@essb.eur.nl
W www.eur.nl/essb
Isbn 978-90-75289-59-6